

Japans Handgereedschap 1: Inleiding

Cees Otte

Iedereen weet waarover het gaat als de woorden Japans gereedschap vallen. Namen als Makita en Ryobi komen ogenblikkelijk naar boven en iedereen is het met elkaar eens dat de Japanners op dit gebied ook een woordje meespreken. Als het echter over Japans handgereedschap gaat, is het ineens een stuk stiller. Een enkeling weet te melden dat die ene onverwoestbare hamer, die de producten uit de Stanley fabrieken ver achter zich laat, “made in Japan” is en een ander kan zich nog een superieure Japanse sleutelset herinneren, maar daar blijft het ongeveer wel bij. Dat er klassiek Japans houtbewerkingsgereedschap bestaat en dat dit kwalitatief ongekend hoogwaardig is, is in Nederland nog steeds zo goed als onbekend. In landen als de Verenigde Staten van Amerika, Engeland en Australië wordt dit gereedschap echter in steeds bredere kring gewaardeerd en bepaalde eigenschappen ervan worden inmiddels ook op normale moderne westerse gereedschappen toegepast (de “powerteeth”, voornamelijk hoofdzakelijk toegepast op snoei- en boomzagen, zijn niets anders dan de eeuwenoude Japanse zaagtanden). Toch zijn er ook in Nederland al een aantal mensen die de weg naar dit gereedschap hebben weten te vinden en er zijn hier ook al enige adressen waar dit gereedschap te koop is. Met een creditcard kan men natuurlijk overal ter wereld terecht en met name Amerikaanse postorderbedrijven hebben een naam op te houden op het gebied van veilig shoppen en snel leveren. Aan het eind van dit artikel zal ik een paar adressen geven. Ik werk zelf al ruim tien jaar met dit gereedschap en net als andere gebruikers die ik ken, ben ik er vanaf het begin aan verslingerd. Reden genoeg om er hier eens nader op in te gaan.

Anders, maar niet zo heel anders

Op het eerste gezicht lijkt het klassieke Japanse handgereedschap voor houtbewerking in de verste verte niet op het vergelijkbare gereedschap dat wij in het westen gebruiken. Het verschilt zelfs nog sterk van Chinees en Koreaans gereedschap, hoewel het hiermee een zekere, zij het vage familieband lijkt te hebben. Als men het Japanse handgereedschap echter vergelijkt met het Europese en Amerikaanse gereedschap uit de 19^e eeuw, blijken er bij nadere beschouwing steeds meer overeenkomsten naar voren te komen. De vele schaven die een ambachtsman had werden zowel in het westen als in Japan in de regel gemaakt van hardhout dat in de nabije omgeving groeide, bij ons in de regel beuken (*Fagus sylvatica*, *F. orientalis*), haagbeuken, hetgeen bij toepassingen als gereedschap doorgaans steenbeuken heet (*Carpinus betulus*) en soms buxus, hetgeen zich als gereedschap met de naam palmhout tooit (*Buxus sempervirens*). De betere beitels en schaafbeitels werden door een plaatselijke smid met de hand gemaakt, waarbij harder en brosser staal voor de vouw aaneen werd gesmeed met zachter en taaier staal voor de arend en de rest. Beitelhechten werden ook gemaakt uit plaatselijk hout, bij ons doorgaans weer beuken, steenbeuk en soms palmhout. Slijpen en vooral wetten gebeurde op natuurlijke stenen, zoals op de fameuze Belgische brok.

Voor het eind van de 19^e eeuw gingen name in Groot Brittannië en de Verenigde Staten de hoogontwikkelde metaalindustrieën over tot massaproductie om te voldoen aan een steeds toenemende vraag naar handgereedschap. Dit leidde tot schaven van gietijzer, machinaal gesmede beitels en uit plaatstaal gestante zagen. Op het vasteland van Europa kwam dit gereedschap wat later in trek. De houten schaaf bleef hier nog lang de voorkeur houden en nog is hij niet geheel verdrongen. Massaproductie heeft individuele gereedschapmakers in de westerse wereld effectief uit de markt gedrukt. In Europa slaagden enkele kleine familiebedrijven erin nog voort te bestaan naast giganten als Stanley en Record. In Nederland kan men hierbij denken aan J. Nooitgedagt, die onder

het beeldmerk *J.N onder kroon* of *J.N.IJ in ovaal* nog fantastisch gereedschap maakten, maar nu inmiddels ook hebben moeten overgaan tot moderne productiewijzen, ten koste van de kwaliteit. Voor het Zweedse Sandvik en het Engelse Marples voltrok zich een soortgelijk scenario. Voor allen, dus ook voor de groten, geldt dat het productieproces in de twintigste eeuw nog meer werd beïnvloed door marktgerichte en kostenbesparende technieken. Weer ten koste van de kwaliteit; iedere gereedschapliefhebber kan u vertellen dat ook de moderne Stanley's het in de verste verte niet halen bij de oude.

In tegenstelling tot deze ontwikkelingen bleef in Japan het maken van gereedschap in hoge mate een zaak van ambachtslieden met werkplaatsen aan huis. Deze bedrijven ontwikkelden zich hooguit tot kleine huisindustrieën. Deze kleinschalige ondernemingen bleven tot op heden de markt beheersen, hoewel thans ook hier de gevolgen van de mondialisering merkbaar zijn. In zekere zin lijkt deze situatie op de situatie in het westen in het begin van de twintigste eeuw toen de kleine (huis)industrieën nog een rol speelden. In Japan wordt een schaaf nog steeds gemaakt uit een enkel stuk hout. Doordat de luchtvochtigheid gedurende het jaar niet sterk wisselt en doordat werkplaatsen in de regel niet worden verwarmd is de natuurlijke werking van het hout geen probleem. In Europa worden schaven vaak opgelijmd uit meerdere delen juist om de werking van het hout te ondervangen. Het Japanse schaafblad is betrekkelijk dik en het wordt dunner naar de vouw toe. Het rust in overeenkomstig wigvormige uitsparingen in de wangen van de schaaf, op dusdanige wijze dat het zichzelf vastzet als het naar beneden glijdt. Het Europese schaafblad is plat en wordt op zijn plaatsgehouden door een houten wig. Beide methoden voorzien in de gevolgen van slijtage: de houten wig wordt wat verder aangeklopt en het Japanse blad blijft passen doordat met slijpen en wetten niet alleen van de vouw, maar ook van de achterzijde evenredig metaal wordt afgenomen: het blad wordt korter, maar het houdt zijn vorm.

In Europa heeft de alomtegenwoordige handzaag de spanzaag al geruime tijd verdrongen als zaag voor algemeen werk. In de spanzaag werd een dun zaagblad gebruikt dat met een wartel op spanning werd gehouden in een houten frame. De tanden stonden "op trek". Met spanzaag was een veel dunnere zaagsnede mogelijk dan met een gewone handzaag. De Japanse zagen geven ook een dunne zaagsnede omdat ze een heel dun zaagblad hebben dat vanzelf op spanning wordt gehouden doordat ze "op trek" werken. Omdat onze normale handzagen "op stoot" staan moet het blad dikker zijn om niet te buigen, bovendien moeten de tanden wijder gezet zijn om niet in de zaagsnede vast te lopen. De dunne trekzagen vragen minder kracht om te bedienen en ze nemen minder hout weg. Ze vragen wel wat meer kennis van zaken, vakmanschap zo u wilt. En dat druist in tegen de modern westerse tendens om vaardigheden in het hanteren van gereedschap te vervangen door precieze afstellingmechanismen en wegwerpzaagbladen. (Hoewel de eerlijkheid gebiedt te vermelden dat deze laatste in hardpoint variant inmiddels ook voor Japanse zagen verkrijgbaar zijn; een hele opluchting want het slijpen en zetten van Japanse zagen is een hoofdstuk apart – zie aldaar.

Met Japans gereedschap kunnen sommige bewerkingen sneller, gemakkelijker en zelfs preciezer verricht worden dan met vergelijkbaar westers gereedschap. Veelal noodzaakt het gebruik van Japans gereedschap tot een andere werkwijze, die doorgaans echter als plezieriger of als een mooiere manier om iets te doen wordt ervaren. In essentie kan men natuurlijk met zowel Japans als met westers gereedschap hetzelfde eindresultaat bereiken.

Japanse zagen, schaven en beitels hebben ook buiten Japan bekendheid verworven en die worden dan ook behandeld in de volgende artikelen. Maar natuurlijk wordt er in Japan nog veel meer interessant handgereedschap gemaakt. Dit verschilt evenwel niet zo heel veel van het westerse gereedschap (een slaglijn is een slaglijn of men nu inkt gebruikt of krijt) of het is heel specialistisch (een meetlat in sun om het aantal planken in een boomstam te berekenen). Wie geïnteresseerd is, kan zich verder verdiepen in onder meer de hieronder genoemde boeken, die ik ook heb gebruikt bij het schrijven van deze artikelen. Met name het boek van Toshio Odate geldt als een standaardwerk.

- Toshio Odate, Japanese Woodworking Tools: Their Tradition, Spirit and Use, Newtown 1984, The Taunton Press, ISBN 0-918804-19-1
- Henry Lanz, Japanese Woodworking Tools, selection, care & use, New York 1985, Sterling Publishing Co. Inc., ISBN 0-8069-6236-4
- William H. Coaldrake, The Way of the Carpenter, tools and Japanese architecture, New York/Tokyo 1990, Weatherhill Inc., ISBN 0-8348-0231-7

Schaven en beitels zijn net als de zagen verkrijgbaar bij de adressen die ik in het eerste artikel heb genoemd. Hier kan men ook terecht voor Japanse waterstenen en vaak ook nog ander Japans gereedschap.

Adressen

In Nederland zijn er een paar adressen waar men Japans gereedschap kan kopen. Ik ken er drie, maar er zullen er vast meer zijn.

Machinehandel Teygeler B.V. Danzigerkade 1 1013 AP Amsterdam Telefoon 020 6841675 www.teygeler.nl	Baptist Beekstraat 70 6811 DW Arnhem Telefoon 026 3512856 www.baptist.nl
Labshop Brede Goorstraat 2 7391 ZX Twello Telefoon 0571 27634 www.labshop.nl	

In Amerika kan men onder meer terecht bij de volgende bedrijven, die alles per post opsturen. Op verzoek sturen ze u ook graag gratis hun vaak prachtige catalogus toe. Betaling geschiedt per creditcard. Bestellen kan het gemakkelijkst via internet. Maar faxen of een briefje schrijven werkt ook. Ik heb alledrie gedaan en nooit enig probleem gehad, noch met ontvangst van de goederen, noch met verstrekken van creditcard gegevens. Overigens moet men er wel rekening mee houden dat er import en belasting moet worden betaald, een 20% van de waarde van de goederen. De PTT-->TNT die de goederen brengt, int dat apart aan de deur. Dit laatste is overigens een beetje een loterij, soms heb je een prijs. Dan is het te druk op Schiphol en laten ze jouw pakketje maar gewoon doorgaan, zonder er een nota voor import en belasting op te plakken. Bingo.

Lee Valley P.O. Box 1780 Ogdensburg, NY 13669-6780 USA www.leyvalley.com	Woodcraft P.O. Box 1686 Parkersburg, WV 26102-1686 USA www.woodcraft.com
Garrett Wade 161 Avenue of the Americas New York, NY 10013 USA www.garrettwade.com Als u toevallig in downtown Manhattan komt, is een omwegje langs sixth ave zeer de moeite waard. Een curieuze winkel met zeer vriendelijk en deskundig personeel.	Hida Tool & Hardware Co. 1333 San Pablo Avenue Berkeley, CA 94702 USA www.hidatool.com

<p>Lee Valley P.O. Box 1780 Ogdensburg, NY 13669-6780 USA www.leyvalley.com</p>	<p>Woodcraft P.O. Box 1686 Parkersburg, WV 26102-1686 USA www.woodcraft.com</p>
<p>The Japan Woodworker 1731 Clement Avenue Alameda, CA 94501 USA www.japanwoodworker.com</p>	<p>Nippon-4-Less P.O. Box 854 Los Altos, CA 94023 USA For less, discount prices dus. Maar een beperkte collectie</p>
<p>Tashiro's P.O. Box 3409 Seattle, WA 98134 USA www.tashirohardware.com Frank Tashiro levert de fameuze Zeta zagen. De collectie breidt gestaag uit.</p>	